

Hein de Bruin: een aangevochtene

door Ad den Besten

Vandaag, 10 juni, is het 25 jaar geleden, dat de dichter Hein de Bruin, 48 jaar oud, een einde maakte aan zijn leven. Geboren in 1899 te IJlst, de kleinste der Friese steden, reeds jong naar Enkhuizen verhuisd, woonde hij het grootste deel van zijn leven in Amsterdam. Daar was hij de langste tijd op een bank werkzaam, waar hij zich misplaatst en miskend voelde. Maar over De Bruin's leven en dood spreek ik verder niet. Daarover heeft Dr. J. J. Buskes ontroerend geschreven in zijn boek *Vier vrienden*.

Behalve als dichter, heeft Hein de Bruin zich ook als prozaïst doen kennen. Hij publiceerde een roman en enkele novellen. Ja, zelfs verscheen er na de oorlog een toneelstuk van zijn hand: *Paulus in Ezeze*. Maar hij is toch in de eerste plaats een dichter geweest. Vandaar dat ik alleen over zijn poëzie wil spreken, waarvan tot mijn vreugde een integrale herdruk in voorbereiding is bij Uitgeverij Semper Agenda te Apeldoorn. Het lijkt niet veel: drie kleine verzenbundels en het episch-lyrisch gedicht *Job* — dat is vrijwel heel het poëtische oeuvre van Hein de Bruin. Poëzie van een wonderlijk dwars taalgebruik.

Dan schijnt het over schaatsenrijders of vissers te gaan, over Thomas of de Emmaüsangers, en niet te vergeten, *Job*, of ook over medekunstenaars als Van Gogh, Tholen, De Mérode, maar in wezen is het altijd weer de eigen problematiek, die onder woorden wordt gebracht. Daarin was hij duidelijk een leerling van Rilke, die van de *Neue Gedichte*, van wiens vloeiende verzen De Bruin er, tussen twee haakjes, verschillende in zijn hoogij Nederlands, maar niettemin uitstekend vertaalde. Neem een vroeg

gedicht als 'De Vissers', waarin tenslotte toch, éven, de subjectieve betrokkenheid zich verradert in het 'wij' van de Enkhuizense schooljongens, die de uitvarende schepen nakijken: 'Als wij, geklommen langs den luwen berm/ 't omzwalpt terras der wijde zee betreden — slaan zij hun vlerken op den horizon.'

Of neem het slot van dat andere Enkhuizen-gedicht uit *Hernieuwd herdenken* (1941), waar als titel de naam van de schilder W. B. Tholen boven staat en dat zo onverwacht eindigt met dit moment van verlichting: 'Het leven herbigt waar het begon./ binnen de klaarte van het Havenlicht.' Dat is verwant, al lijkt het het tegenovergestelde, met wat het eerste sonnet 'Friesland' aan uiteindelijke bewustwording behest: dat 'het verlangen steeds op reis moet, want hetgeen ons aanlokt is de Overkant.'

Een, noem het 'romantisch', maar daarom niet minder wezenlijk verlangen naar het onbereikbare bezield de

ze poëzie, onverschillig of dit zich nu aan de dichter opdringt als het onherroepelijk verleden dan wel als een altijd wijkende tegenover.

Gekwelde

Van het eerste ogenblik af, dat Hein de Bruin zich in de tijdschriften met gedichten presenteerde, is hij een aangevochtene geweest, een gekwelde door de 'angsten van den tijd', een mens die maar het liefst in onthevenheid aan al het aardse met Jezus biddend op de berg bleef, wensend, 'diep de pinnen van zijn tent/ tot vredig bergbewonen in te slaan.' Maar het de 'schaduw-sombre weg in 't donker dal' die zijn Heer verkozen heeft, en daarom bidt hij: 'dwing Gij hem zachtens, dat hij volgen zal'. Dat staat al in het openingsgedicht van de eerste bundel. Angst en verbijstering laten zich in vele gedichten vermoeden, hevige innerlijke strijd, soms kortstondig zich oplossend in

momenten van verlichting en verheldering — ik denk vooral aan de cyclus 'De brief' uit de laatste bundel, misschien het beste wat De Bruin heeft geschreven. Maar steeds opnieuw en tenslotte definitief raakte zijn 'grüblerische geest in het levensraadsel verward.

Het zijn merkwaardigerwijs vooral de drie op zeer verschillende tijdstippen ontstane gedichten 'Nocturne', die daarvan getuigenis afleggen. Het vroegste spreekt alleen nog maar in een klaarblijkelijke onrust de wens uit, te kunnen bidden en slapen gaan. Het tweede evocert met zeldzame directheid het intreden van een depressie: 'Is dit de avond, die opeens den tuin/verdonkert? — deze hemelhoge muur — ' en tevens het vertwijfeld zoeken naar een 'kier van uitkomst'. Het derde dat de bundel *Hernieuwd herdenken* opent, eindigt met bestandsopname van het eigen hart: 'Het weet zijn eigen duisternis niet meer te /onderscheiden van de aardse nacht.'

En dan is er tenslotte nog een derde nocturne — het openingsgedicht van *Ebben en ivoor* (1945) Het heet eenvoudig 'Avondlied'. Géén sonnet, ook niet een gedicht, dat, zoals vaker bij De Bruin, slechts bij toeval geen sonnet schijnt te zijn geworden. Hier heeft wat de dichter Marja eens heeft geprosteerd als de 'vervloekte drang die mij belet een vrij en stromend lied te zingen' een ogenblik lang de adem vrij gegeven voor een echt lied. Eigenzinnig ook in woordkeus, archaïserend soms, maar soms ook aanleiding gevend tot het vermoeden, dat er dialect-invloeden uit zijn jeugd in IJlst en in Enkhuizen in het spel zijn. Gedichten, weerbarstig genoeg om veel poëziefhebbers op een afstand te houden. Ze lijken wel op kleine bolwerken, en de uiterst gesloten versvorm van het sonnet, waarin De Bruin zich bij voorkeur uitte versterkt die indruk nog. Ze geven zich niet, veeleer moet men er zelf in binnendringen: pas dan openbaren ze hun innerlijke kracht en een heel intieme schoonheid.

Hein de Bruin

vorm, waarin de dialektische spanning tussen deze behoefte, dat levensgevoel en die andere pool van zijn wezen kon worden afgeleid: drang naar uitkomst, ontkomen, bevrijding. Daarin weerspiegelt zich een nauwkeurige parallel van zijn levensgang, zoals die zich trouwens ook inhoudelijk uit zijn gedichten laat aflezen: die van de jongen uit kleine verhoudingen, die uit het al te beslotene, kleinburgerlijke, uitbreekt naar de grote stad, maar als het erop aankomt ook daar niet aarden kan, opnieuw geknecht binnen enge verhoudingen, die hier echter niet tegelijk vrede en geborgenheid garanderen, en daarom steeds terugverlangend naar ginds en vroeger. Zo werd hij een dichter, wiens diepste

impuls het herdenken, de herinnering was. Een van zijn meest karakteristieke gedichten uit de eerste bundel is 'Dimensies':

De huizekens in hun geflikten staat zijn met een stal en aangezette schuur voldoende voor het bergen van den baat der liefde, samenleving en natuur.

Het luide bidden om den lichten duur van daaglijks brood ondanks het daaglijks kwaad verdwaalet er binnen, maar de schandpraat barst door de vensterluiken en den muur.

Wiens levensuiting eng wordt en ver-smoort, wie uit een leeg vermoeden wordt gehoord,

om een betwisten zegen wordt benijd, roept in de winden totdat God hem hoort, en hem bij bliksemlicht de ruimte toont, waarover Hij zijn hemel open split.

De dimensies die hier worden opgeroepen, zijn tout court de dimensies van Hein de Bruin's poëzie. Ja, de innerlijke beweging van dit sonnet vindt men in bijna al zijn sonnetten terug. In het oktaaf verwijft zijn fantasie binnen de enge van het bekende, aarzelend tussen afkeer en vertederling, en maakt een merkwaardig korzelige uitbeeldingskracht zich van het geziene meester; maar in het sextet vindt dan de uitbraak, of althans de poging tot uitbraak, naar de ruimte, de vrijheid plaats. Vaak wordt de benauwenis en het verlangen naar bevrijding streng ge-objectiveerd.

Bevrijding

Die voorkeur voor het sonnet heeft stellig diepe psychische gronden gehad. Het sonnet moet voor deze dichter bij uitstek de vorm zijn geweest, waarin hij zijn introverte behoefte aan rust realiseren kon, maar ook de vorm, waarin hij zijn gevoel van uiteindelijk opgesloten — zijn binnen aardse horizonten tot uitdrukking bracht.

Het *ingekimde land* (1932) heet de eerste bundel veelzeggend. Toch is daarmee niet alles gezegd. Het sonnet was voor Hein de Bruin tevens de

Erouw Zaterdag 10 Juni

Hein de Bruin of: het isolement van een protestantse dichter

door Jan Geurt Gaarlandt

Tussen de twee wereldoorlogen sprak men nog over „protestantse poëzie”. Op de een of andere manier deed die dagen in de literaire wedkamp van die dagen. Er was een redelijk bekend tijdschrift „Opwaartse wegen”, er waren wat critici die aandacht vroegen en kregen, er was een aantal protestantse dichters, kortom er was sprake van enig protestants leven in de brouwerij. Sinds het dif-fuser worden van bepaalde maatschappelijke verhoudingen en van de kerkelijke wereld is de protestantse literatuur als stroming min of meer verdwenen.

Protestantse poëzie, net als bijvoorbeeld katholieke poëzie, is sterk gebonden aan een kring geestverwanten voor wie de gebruikte terminologie een door en door vertrouwde uitdrukkingwijze vormt. En daarnaast is niets zo ondergronds en toch herkenbaar als de atmosfeer die literatuur ademt en die daar haar succes aan dankt. Een heel complex van literaire en buitenliteraire factoren maakt dat sommige dichters niet buiten hun beperkte lezerskring komen, geconditioneerd als hun werk is door een beperkt herkenbare en „ingekimde” wereld. Herkenbaarheid immers, hoe banaal het ook klinkt, is de eigenlijke toetssteen voor wie leest. Als niet op enigerlei wijze herkenning optreedt, als bij de lezer niet onzichtbaar opgeslagen gevoelens en gedachten worden aangesproken, dan komt de literatuur niet verder dan de oogbol, of vermeerdert slechts de ijdelheid der eruditie.

Protestantse dichters, om bij hen te blijven, hebben het overigens de minder ingewijde lezers niet gemakkelijk gemaakt. Wat deze eeuw aan topzware protestantse ellende heeft voortgebracht is niet gering. Protestanten die gaan dichten zijn vaak vooral degenen die nooit één catechisatieles hebben overgeslagen en aantekeningen maken bij de zondagse preek — bezorgde types, die hun bekommernis niet altijd op de meest originele manier meedelen. De sjablone is dan ook het kenmerk van hun poëzie. De oorzaak daarvan is het feit dat ze in een milieu zijn opgegroeid waar de traditie een grote rol speelt en met de traditie haalt men ook de sjablone in huis. Wanneer deze middelmatige poëzie dan toch in eigen kring gretig aftrek vindt komt dat omdat men als de honden van Pavlov de bel hoort luiden.

Maar ik wil het hier niet over slechte of middelmatige -poëzie hebben, die is overal te vinden, ook buiten protestantse kring. Het gaat er om of er misschien ook werkelijk goede poëzie door protestanten geschreven kan worden. Ik meen van wel.

Een dichter is goed wanneer hij datgene waar hij over schrijft zo zuiver en adequaat mogelijk vorm geeft. Of het handelt over schuld, boete, liefde, God, Christus en de Heilige

Bruin, van wie bijna dertig jaar na zijn dood een verzamelbundel is verschenen, getiteld „Het ingekimde land en andere gedichten”. De naam Hein de Bruin zal nauwelijks iemand iets zeggen. Mij in ieder geval niet, maar lezend in zijn poëzie was er de verrassing van een aantal buitengewoon mooie gedichten. Hier was zo'n dichter, die door afkomst en milieu geïsoleerd werd van zijn tijdgenoten.

Opgegroeid in een kleinburgerlijk, streng gereformeerd gezin in Enkhuisen, en werkzaam bij de Incassobank

REGEN TE BUSSUM

Dit is in Bussum, dat ik amper ken,
waar ik de weg niet weet en dus verdwaal,
en wandelend verander andermaal
tot wie ik was, tevoren, en niet ben

nu ik de man naast mij, uit mij, herken
verscholen en voortvluchtig: dit verhaal
van bijna woorden en ten naaste taal
die mij reeds boeit, doch waar ik niet aan wen.

Want eeuwig ruist de regen in het lommer
van tuinen om een huis waar niemand woont,
tenzij ikzelf daar intrek, mij bekommer

om wie hier buiten hunkert en betoont,
hoe vreemd hij werd, verbijsterd en onwijs,
wanneer het regent in zijn paradijs.

HEIN DE BRUIN

Geest, of over het servies van de buurman, de tramhalte in de straat, en de eskimo's in Groenland doet niet in de eerste plaats ter zake.

Ik voeg er aan toe dat op een of andere manier de betrokkenheid van de dichter tot uitdrukking moet komen, wil het niet een misschien knappe maar levenloze vormkunst worden. Het servies van de buurman zal niet veel mensen interesseren tenzij de dichter het een herkenbare plaats kan geven, en evengoed werkt het ijlings invoegen van het woordje God, wanneer de protestant geen adequaat woord meer ter beschikking heeft, ruinerend. Adequate vormgeving is natuurlijk het moeilijke begrip in deze redenering. Adequaat aan wat? Adequaat aan wat de dichter aan werkelijkheid om zich heen heeft, en aan wat hem „innerlijk beweegt”. Zo beschouwd zal ook een protestants dichter een goed dichter kunnen zijn.

Deze lange inleiding was een aanloop naar de poëzie van Hein de

in Amsterdam heeft hij z'n leven lang het gevecht gevoerd met zijn ouderlijk huis, de kerk en z'n baan — het geloof en de maatschappij ervoer hij als de tegenstanders van z'n dichterschap. Maar aan de andere kant was voor iemand die in het calvinisme ondergedompeld was geweest het kunstenaarschap een vorm van „zondigheid” — de kunstenaar is in calvinistische ogen toch lange tijd als een concurrent van God beschouwd.

Hein de Bruin heeft dan ook inderdaad zijn dichterschap tegen z'n gevoel in moeten verwerkelijken. Als hij in 1947 zelfmoord pleegt maakt hij daarmee een gewelddadig einde aan de constante druk die de splijting van zijn gevoelsleven in een burgerlijk en een „vrij” gebied veroorzaakte. Veel in zijn gedichten handelt over de onmogelijkheid om de diepste ervaringen aan de oppervlakte te brengen en met iemand te delen. Poëzie schrijven is vooraansnog de beste methode om in gesprek te raken, al is de andere die luistert en spreekt niemand anders

dan de dichter zelf. Al schrijvend verdubbelt hij zichzelf.

Het prachtige gedicht „Regen te Bussum” is daarvan een duidelijk voorbeeld. Dat is natuurlijk allang geen protestantse poëzie meer te noemen, hier is van een verloren strijd alleen het resultaat nog zichtbaar: zelfvervreemding.

Maar overal daar waar het „ik” nog enigermate intact is, doet in De Bruins gedichten ook God zijn intrude, als degene die de beschermer of de deksel van die ik is. In de cyclus gedichten „De Brief” is De Bruin voor ogenblikken ontsnapt aan zijn gespleten bestaan. De brief is gericht aan God, aan de God die hij kent uit de natuur en als de geheimzinnige verlokking uit zijn vroege jeugd. Voor gereformeerden zal deze serie sonnetten (het sonnet is zijn meest geeigende uitdrukkingvorm) moeilijk taxeerbaar zijn, hoezeer ook doortrokken van calvinistische beelden en gedachten. Het is in deze cyclus dat een protestantse dichter een zeer innige betrekking tot God verwoordt en juist protestanten staan doorgaans huiverig tegenover een al te vrouwelijke omgang met de al-lerhoogste — centraal als de Godsrees voor hen is. En ook zullen zij De Bruin niet kunnen volgen als hij schrijft hoe hij God wel in het landschap tegenkomt, maar hem „minder heerlijk (zag) opzien uit de Zoon”. Voor Hein de Bruin betekende het echter een tijdelijke verzoening, deze brief, „Uw woonadres is waar Gij nederblijft/ mij dunkt ik zit te schrijven bij Uw licht”.

De Bruins poëzie is volwassen met de bundel „Hernieuwd herdenken” van 1941. In 1945 publiceert hij „Ebben en Ivoren”, minstens even sterk. Maar de tijd waarin zijn poëzie verschijnt was tegen hem. In de oorlog waren er nauwelijks publicatiemogelijkheden en vlak na de oorlog was het de verzetspoëzie die in de belangstelling stond. Hein de Bruin heeft een ander soort verzetspoëzie geschreven, het verzet tegen alles wat hem op maatschappelijk en huiselijk gebied aan banden legde, het verzet van het ene „ik” tegen het andere, het verzet van zijn geloof tegen zijn kunstenaarschap en omgekeerd. Dat verzet poogde hij neer te slaan door en in het schrijven — pogingen die een aantal malen sublieme gedichten hebben opgeleverd.

HET INGEKIMDE LAND EN ANDERE GEDICHTEN, door Hein de Bruin. Uitgeverij Bosch en Keuning. Prijs f 12,50.

door L.L. Bouwers

„Alle wilskracht wordt in me bezworen door één die maar in me zegt: neen! te vergeefs! verworpen! Iemand zal de zaak aan 't rollen moeten brengen om me uit deze diepte te helpen. Ik zie geen kans er me zelf uit te trekken. Heeft God mij verlaten? Het kan niet, hoewel al mijn schulden dat zeker wettigen. Hoe begin ik opnieuw? Op 't ogenblik ben ik radicaal aan 't eind en leef in de toestand van de huichelaar, de man die doet alsof. Vanavond vier ik met mijn gezin St. Nicolaas - alsof. Ik kan niet, ik bedenken de gekste uitkomsten, allemaal gesloten deuren - of een donkere uitgang naar....” (Uit een brief van Hein de Bruin, een paar jaar voor z'n dood)

Huiveringwekkende zinnen van een kunstenaar die in juni 1947 een einde aan z'n leven maakte. Hij was de enige zoon uit het huwelijk van Gerben de Bruin en Antje Bijlsma. Het Nederlands Dagblad van 9 april 1975 meldde het overlijden van Gerben de Bruin op de leeftijd van 99 jaar en 10 maanden; bijna 30 jaar overleefde de vader de zoon... Toen de zoon geboren werd, was Gerben de Bruin de scheepsmakersbaas in IJlst:

De dag in Friesland dat ik werd geboren, vermoed ik, had als kleur: blauw, wit met rood, en als geluid: de hese Sneker boot afwisselend met de gulle schippershoren.

het drinken van de weide aan de stoot, smachtende lente, snakte in mijn oren tussen het kloppen, takelen en boren dat op de werven deinde langs de vloot.

Dit zijn althans de kleuren en geluiden die ik bewaarde uit dat prille licht, tesamen met het schemerend gezicht dat door de vensters rees om te beduiden:

hoe het verlangen steeds op reis moet, want hetgeen ons aanlokt is de Overkant.

Via een Duitse Rijnstad trokken de ouders naar Enkhuizen.

Ik was dan 's avonds meestal aan de zoekant, en later niet meer kleintjes naast mijn vader nog door twee starren en een lamp behoord, maar in een vaste ploeg van kameraden die rederwisten als er storm op til was, bij held're maan bedeed de liefde prijzend.

[...]

Hier buitendijks bevinden zich de weidjes, de krekens en de kuilen waar zij zaten geveien, vijven, in de zomerkoelte; waar een het vers voordrog van Multatuli „daar is iets schoons te zien op Golgotha”, een hagepreek van ongewone stichting. Wij keerden vaker naar diezelfde grond, alwaar de zee steeds gulzig is en gul.

[uit „Aquatinta”]

Toen Hein de Bruin 21 jaar oud was (in 1920) trok hij naar Amsterdam, waar hij kantoorbediende werd op de Incassobank en de Duitse correspondentie voor z'n rekening nam. In 1922 trouwde hij met een meisje uit Enkhuizen, studeerde Duits M.O., maar zakte voor z'n examen; dit betekende voor hem de eerste crisis, die een uitweg vond in de ontwaking van z'n dichterschap. Vanaf 1928 begon hij te publiceren in vooral christelijke literaire tijdschriften. In 1932 verscheen de eerste gedichtenbundel: *Het ingekimde land*. Het gedicht „Vuurtoren” (bij dit artikel geplaatst) kreeg er een plaats in. Let echter op de laatste strofe:

God wordt ons op het vast land zo vertrouwd, wij weten Hem als in gewoonte aanwezig, - maar zwalkend zijn wij uitzienend bezig Zijn Licht te zoeken tot ons laatst behoud.

Hein de Bruin: een kunstenaar in de crisis

„Wij liepen langs de kade, de uitbocht van het wiegelend water, de brugbalans boven een verschild van heldere gevels gaven mij zo'n wijd maar zorgvuldig voor gevoel. Marius noemde mij, aanwijzend, de industrieën, wij talmden voor de opschriften van de aanlegsteigers; het was als het omslaan van een paar bladzijden met brede verlichting en weinig tekst uit zijn levensboek.

[...]
Verveelden wij ons? Integendeel. Altijd begonnen onze gesprekken pas te vloeien als gaandeweg de verschillende bronnen in ons waren ontkorst.

Uit: „'t Rad der Geboorte”, geschreven door Hein de Bruin in 1941. De oplage bestond uit 300 genummerde exemplaren. De illustraties zijn van Henk Krijger.

K. Heeroma: „Mij trof in het bijzonder de grote betekenis die het gesprek, wel te verstaan het echte bevrijdende gesprek, voor Hein de Bruin moet hebben gehad. Hij is altijd op zoek geweest naar goede gesprekspartners en naarmate hij meer literator werd, heeft hij ze minder gevonden. Hij ontmoette toen meer de gesprekspartners van mijn soort, die de kunst belangrijker vonden dan de mens en die op zijn diepste vragen het antwoord schuldig bleven.” [Ontmoeting, juni-juli 1950, p. 407].

In één strofe wordt hier de problematiek in het leven van Hein de Bruin verwoord van de deriger jaren tot z'n dood in 1947: traditie tegenover een zoekend tasten naar God.

Aan de éne kant de stem van vroeger-thuis, het gereformeerde gezin: politiek AR, de soevereiniteit Gods op alle terreinen, enz. Hein de Bruin voelde zich er steeds minder thuis, vond binnen de gereformeerde kerken weinig gehoor voor z'n dichtkunst, studeerde in de werken van Kierkegaard, Pascal en schreef op 22 april 1933 z'n eerste brief aan J.J. Buskes, nadat hij in 1932 al contacten had kunnen leggen met Heeroma. De kunst trok.... maar er was in die twintiger jaren door Hein de Bruin ook gezocht, gelezen. In 1932 werd het in de brief aan Buskes zo verwoord: „De zuivere esthetische (kunst om de kunst, L.L.B.) beoefening der literatuur heeft voor een groot deel afgedaan. Het leven en de literatuur, die er door gevoed wordt, brengt ons in relatie met de werkelijkheid. Op onze Kring- en Clubvergaderingen, op onze conferenties, bomen wij ook en bij voorkeur bijna over kwesties van sociale aard, over theologische vraagstukken zelfs. Door mijn omgang met mensen uit deze kringen ben ik zelfs nader bekend geworden met de Dialectische Theologie, en wel, wonderlijk, in een tijd, dat ik nu juist zo iets nodig had. Vooral die aandacht voor de persoonlijke beslissing, telkens opnieuw in elke concrete situatie, had en heeft veel bekoorlijks voor mij, en het betekende ook veelszins een verlossing van de traditie en een intrede van de vrijheid, waarmee Christus ons vrijgemaakt heeft. De verlossing vooral van het program dat nu en tot in alle eeuwigheid gelden zal. Zoals een bijljet van de A.R. dat zo goed demonstreerde, in een motto van Idenburg: A.R. tot aan de voleinding der eeuwen, of iets dergelijks.1) (....) „Wat mij in de A.R. propaganda, in de hele mentaliteit van die mensen, zo ontzettend tegenstaat, dat is de vereenzelving van hun streven, met de uitvoering van Gods wil, de presentie, dat zij zonder twijfel aan Gods Zijde staan. Een dergelijke droomvoorstelling maakt de mensen immuun voor werkelijkheidszin, ze komen niet aan het critische standpunt toe, ze blijven buiten de crisis....” 1)

Met deze citaten zitten we midden in de problematiek van de „crisisjaren” voor Nederland in het algemeen en voor Hein de Bruin persoonlijk.

Hein de Bruin wees in zijn brief aan Buskes op de dialectische theologie. Hierbij moeten we de invloed van Karl Barth noemen. Deze theoloog maakte in die tijd grote indruk op veel hervormden en gereformeerden. Hein de Bruin is door hem beïnvloed. Voor Barth is God in de hemel, ver bij de mensen vandaan, hoog op Zijn troon. De mens is nietig en moet de mond niet vol hebben met woorden als christelijke school, christelijke vakbeweging. Volgens Barth weten wij niet precies wat God wil, alleen op bepaalde momenten krijgen we, als in een lichtflits, Openbaring. De Bijbel is niet Gods Woord, maar Gods Woord is in de Bijbel; onze taak is het de „boodschap” eruit te pellen. God plaatst ons steeds voor een persoonlijke keuze; wil je echt geloven dan moet je in de crisis. We zijn hier ver van de Schrift als Openbaring. Ver ook van de rijke beloften van het Verbond. Volgens mij heeft De Bruin juist dat Verbond gemist, hoewel hij in de oorlogsjaren grote interesse toonde voor wat later genoemd werd „art. 31” (zo noemt Buskes de gereformeerden-vrijg.). Het was Barth of Schilder! Barth bracht hem steeds verder van de troost van het verbond af, stortte hem steeds dieper in de crisis. In het volgende gedicht is in de dertiger jaren de problematiek van de dichter in de persoon van de schilder Van Gogh geprojecteerd:

Vincent van Gogh

Aan elke wroeter vroeg hij maar: waarom? en ging bij alle slovers 't zelfde vragen. Als hij, om 't zo te ervaren, al te trage lichamen had gegrift, steeds weer: waarom?

De wezens die hij in zich om moest dragen ontwaakten luid, en werden immer stom; bijna verlicht dikwijls, dan duister, dom, wankelde hij door zijn vreemd-helle dagen.

En liet in rulle stukken die hij schiep, waarin zijn angst naar de bevrijding riep, de wolken en de wegen ongericht in het ontzaggelijk Oneindig stromen -

Daarna de zelfvernietiging: het ontkomen aan deze zielekwelling - naar dat Licht!?

Let op het uitroepteken en het vraagteken achter de laatste zin. Het is vaak „ja” en „nee” tegelijk in het leven. Gods bedoeling zijn in raadselen gehuld.

Tweede crisis

In 1934 komt een belangrijke roman uit „Wat blijft“, het is de enige roman, het is ook het enige boek dat voluit christelijk genoemd kan worden. Daarna kom je steeds weer de twijfel, de angst, het vreemdelingschap in deze wereld tegen, zonder een uitweg te wijzen in de totaliteit van het werk. Zo tegen 1940 ontstaat een tweede artistieke crisis. De Tweede Wereldoorlog breekt uit. Literaire tijdschriften verdwijnen, voor letterkundige werken is geen geld, geen tijd. De Nederlander vraagt geuzenpoëzie! Dat was wel het laatste dat Hein de Bruin kon schrijven. Hij ging de Tweede Wereldoorlog door als een toeschouwer, werd in een „geuzen“lied zelfs gekwalificeerd als een heuler met de vijand. Na de oorlog liet De Bruin een advertentie plaatsen in „Trouw“ om zijn smaad weg te werken. Hij deed niet mee aan een verzetsorganisatie, maar danste ook niet naar het pijpen van de vijand. Hij had zo z'n eigen problemen. Ondanks papiergebrek verschenen werken waaruit we De Bruins ontwikkeling duidelijk kunnen aflezen. De novelle „'t Rad der Geboorte“, de sonnetten-cyclus „De Brief“ en het toneelstuk „Job“ zijn daarvan de belangrijkste. Uit „Job“ een fragment uit het „Verweer“ van Job zelf:

*Mijn schuld belijden, zegt ge?: nu, welaan,
ik ben bereid voor Godes stoel te staan;
indien mijn oog de zetel kan ontdekken,
de zitting in de hemelse vertrekken
waar men gewoon is het geding te voeren,
houd U verzeerd dat ik mij zou roeren.*

*Dan zou ik onbetwifelbaar vernemen,
dat God zich niet verlustigt met problemen;
mijn Rechter zou mij kennen en doen horen
dat ik mijn voet gericht heb in Zijn sporen;
Hij zou mij niet verdenken als gij doet,
maar weten dat ik rein ben van gemoed.*

Eenvoudig woordgebruik. Job schreef op z'n boerderij: „Nooit zonder hoop“. Zo hoopvol was De Bruin echter niet. De sonnetten-cyclus „De Brief“, door literatoren als gelijkwaardig aan het werk van Martinus Nijhoff beschouwd, geeft ons inzicht in de kijk van De Bruin op Gods Woord als Openbaring. De brief begint als volgt:

Aanhef

*Heer God, men komt er niet toe U te schrijven,
ofschoon Gij reeds veel malen aan ons schreeft,
maar al de vormen die Uw handschrift heeft
zijn moeilijk te ontraadselen, zij blijven*

*zeer vreemde tekenen die niet bekliven
en duistere woorden die men niet beleeft;
hoe vaak heeft onze hand er naar gestreefd
de zin te ontleden door U na te schrijven.*

*Dan toch - een kleine brief aan U gericht,
hij heeft misschien niet eens zo ver te reizen,
niet verder dan mijn vinger hem verschikt,*

*want, wonen de gebieders in paleizen,
Uw woonadres is waar Gij nederblijkt -
mij dunkt ik zit te schrijven bij Uw licht.*

Weflicht buiten het Woord om, geen licht vanuit het Woord. De cyclus eindigt met:

Besluit

*De lamp is al door schemering omhuld,
de hand die schreef werd moe, en mijn gedachten
bezijken lichter voor de overmachten
dan woorden in hun ordeloos tumult.*

*Mijn lust was maar een luim bij Uw geduld;
Gij staat lankmoedig neven mij te wachten
totdat ik in een kort besluit zal trachten
nog iets te schrijven dat mij gans vervult:*

*Het woord is maar een duistere retort
als er de hartsvlam niet in zichtbaar wordt -*

*Zelfs Paulus kon het schrift zo slecht bedrijven
dat hij alleen de grootenis wou schrijven -
ik leg mijn pen bij zijn verbruikt gerief
en mijn epistel schuchter naast zijn brief.*

Het ex-libris van Hein de Bruin.

VUURTOREN

Slanke toren, rijzig uit het zand
schichtend naar de dagenhemel,
eenlijke gestalte tussen het gewemel
der geringe mensen in het land;
schijnbaar ingeslapen als het morgenlicht
uitschiet over zee en aarde,
maar te avond wakker spiedend naar de
verre einders van uw vergezicht;
door de dagen goedig en gedwee,
reus, die zich gewillig laat beklimmen
voor 't verruklijk uitzicht in de kimmen,
op 't wijdgestrookte land en de gevoorde zee -
daags werd uw wijze aanwezigheid ons reeds
vertrouwd,
en zelfs uw hoog geheimis der nachten
werd ons langzaam gemeen: wij achten
u wel overbodig voor ons lijfsbehoud
hier in de vlakke, waar ons pad door 't licht
der olielampen toch zo veilig ligt beschenen -
Wie over zeeën koerst, wendt naar u henen,
naar uw gelaat, zijn wachtend aangezicht -

God wordt ons op het vast land zo vertrouwd,
wij weten Hem als in gewoonte aanwezig, -
maar zwalkend zijn wij uitzienend bezig
Zijn Licht te zoeken tot ons laatst behoud.

Hein de Bruin

„Schuchter“ naast de brief van Paulus, Gelijkwaardig.
Waar is hier sprake van geïnspireerde taal?

De derde crisis

De grote inzinking voor De Bruin kwam na de Tweede Wereldoorlog. Er kwam geen werk meer uit z'n handen om de inhoud van de crisis te verwoorden. De inleiding op het hieronder genoemde werk spreekt er over. Heeroma, Buskes, Van Duinkerken, niemand kon hem meer uit z'n diepe depressie halen. Geheel verbijsterd pleegde hij zelfmoord.

Vandaag opnieuw z'n gedichten

Wim Hazu heeft voor de NCRV-radio enkele jaren geleden een uitzending over De Bruin gemaakt. Hij kwam zo onder de indruk van deze poëzie dat hij het voor zich als een ereplicht beschouwde De Bruin z'n poëzie weer uit te geven: „Dat zijn stem nu nog niet veel verder reikt, is één van de grote onrechtvaardigheden van wat dan wel de literatuurgeschiedenis wordt genoemd. Hein de Bruin was de dichter die bevrijding zocht, de mens die geteisterd werd“. Is het vooral om het feit dat deze dichter bevrijding zocht, dat hij weer actueel is?

Hein de Bruin had zich aangesloten bij de kerken in Hersteld Verband. Vooral Buskes en Fedde Schurer hebben blijvende invloed op hem uitgeoefend. Maar toch? Ik geloof dat we een verkeerd beeld van De Bruin voorgeschiedtelijk krijgen, door hen die in dit artikel zijn geciteerd. Het Letterkundig Museum en Documentatiecentrum meldde vorig jaar dat de literaire nalatenschap van deze dichter bij dit centrum is in te zien. Zullen daar nog andere „getuigen“ zijn? Waarom meldde Buskes dat De Bruin in de Tweede Wereldoorlog de ontwikkeling in de gereformeerde kerken intens bijhield? Bracht Barth de crisis en konden Buskes e.s. niet troosten? Niet troosten omdat de Bijbel geen openbaring gaf?

Eerste oriëntatie

Belangstellenden verwijs ik naar:

- 1) Dr. J.J. Buskes, Vier vrienden, p. 5-34, (verrijgbaar bij De Sleutel), een uitgave van Sempers Agendo te Apeldoorn.
- 2) Hein de Bruin-nummer van Ontmoeting, juni/juli 1950
- 3) De inleiding van het enkele maanden geleden verschenen werk: Hein de Bruin, Het ingekimde land en andere gedichten, een uitgave mede mogelijk gemaakt door een subsidie van het Ministerie van Cultuur, Recreatie en Maatschappelijk Werk, verzameld en ingeleid door Wim Hazu, Bosch en Keuning, Baarn, 140 p., prijs f 12,50.

(ADVERTENTIE)

van den BURG
sinds 1967

**WELKOM NIEUWS:
EEN ECHT
STREICHERT PIJPORGEL
VOOR ZELFBOW!**

Dit is nieuws waar wij trots op zijn: wij hebben momenteel de alleenverkoop voor Nederland van het befaamde Streichert pijporgel. Een „reï-mechanisch“ instrument met sleeppladen dat als bouw pakket leverbaar is. Voor circa f 13.000,- hebt u al een basissituering. Uitbreiding is altijd mogelijk, zelfs tot 10 stemmen, verdeeld over 2 klavieren en pedaal. Vraag de volledige folder met prijslijst of kom dit magnifieke instrument zien in een van onze toonzalen.

VAN DEN BURG
arnhemse-
straat 8-10,
amersfoort
tel. 033-
13877

VAN DEN BURG
brinklaan
76,
bussum
tel. 02159-
16484

HEIN DE BRUIN: *protestants dichter van formaat*

Heer God, men komt er niet toe U te schrijven,
ofschoon Gij reeds veel malen aan ons schreeft,
maar al de vormen die Uw handschrift heeft
zijn moeilijk te ontraadselen. Zij blijven

zeer vreemde tekenen die niet bekliven
en dulstre woorden die men niet beleeft,
hoe vaak heeft onze hand er naar gestreefd
de zin te ontleden door U na te schrijven.

Dan toch – een kleine brief aan U gericht,
hij hoeft misschien niet eens zo ver te reizen,
niet verder dan mijn vinger hem verschikt.

want, wonen de gebieders in paleizen,
Uw woonadres is waar Gij nederblijkt –
mij dunkt ik zit te schrijven bij Uw licht.

Deze eeuw heeft tot nu toe een aantal belangrijke dichters uit het protestants-christelijk leefklimaat voortgebracht: bijvoorbeeld Willem de Mérode, Gerrit Achterberg, Guillaume van der Graft en Hein de Bruin. Laatstgenoemde is het minst bekend en dat geheel ten onrechte.

Tot tweemaal toe werd ik op zijn spoor gezet. De eerste keer was tijdens het werken aan de documentaires over De Mérode, toen dr. P. J. Meertens mij zei: „Je moet eens aan Hein de Bruin denken.“ En enige weken geleden vroeg Gabriël Smit mij: „Heb je het boek „Vier vrienden“ van dominee Buskes gelezen? Daar staat ook een verhaal in over Hein de Bruin, een erg belangrijk dichter.“ Ik heb daarop de bundel „Ebben en ivoor“ (1945) uit de boekenkast gehaald; ik heb Buskes gelezen; ik heb Heeroma gelezen in het Hein de Bruin-Herdenkingsnummer van het tijdschrift „Ontmoeting“ en ik heb tenslotte alle dichtbundels en prozawerken van De Bruin bij een antiquariaat gekocht. Op deze manier ben ik niet alleen op het spoor gezet van een verborgen dichtersleven, maar bezit ik nu ook een kleine, maar zeer gave bundeling van inderdaad belangrijke poëzie.

Beide aspecten: een dichter die ik niet heb gekend en een verzameling uiterst gave, religieus geladen poëzie dwongen mij tot een speurtocht naar de achtergronden van leven en werk van Hein de Bruin. Ik kon getuigenissen opnemen van vele vrienden en bewonderaars. Op deze manier „groeide“ ik in Hein de Bruin, werd ik als het ware een beetje Hein de Bruin. Zo kon ik de worsteling van een creatieve, religieus bezield dichter met zijn zeer orthodoxe opvoeding via zijn werk en de getuigenissen volgen.

Hein de Bruin heeft niet tegen zijn opvoeding geschopt (zoals twintig jaar later Jan Wolkers dat wel zou doen), maar hij heeft het wel moeilijk gehad om God te vinden, omdat hij zich eerst moest bevrijden van een knelband van geboden en verboden, terwijl hij zijn opvoeders niet wilde schokken. Sterker nog, om met professor Heeroma te spreken, zijn kun-

stenaarschap leefde juist bij de gratie van dat jeugdmileu, zeker naar inhoud en ten dele ook naar vorm.

Levensloop

Hein de Bruin werd op 22 maart 1899 geboren, en was het eerste (en enig) kind van de scheepsmakersbaas Gerben de Bruin en Antje Bijlsma in het Friese IJlst. Het gezin woonde korte tijd in een Duitse Rijnstad, om daarna te verhuizen naar Enkhuizen, de stad tussen land en water waarover Hein de Bruin veel gedichten zou schrijven. Na Friesland en Enkhuizen komt dan als derde milieu Amsterdam, waarheen de jonge De Bruin in 1920 verhuisde. De provinciale jongeman werd daar geconfronteerd met de werkelijkheid van een grote stad, als een van de velen op een groot kantoor, bewoner van een kamer met pension onder een vreemd dak. Maar de oude vriendschappen bleven, nieuwe groeiden en in 1922 trouwde hij met het meisje dat hij in Enkhuizen had leren kennen.

Publicaties

Van 1928 af publiceerde hij poëzie in het Christelijk-letterkundige tijdschrift „Opwaartsche Wegen“, waarvan hij later redacteur werd. Zijn eerste boekpublicaties waren de dichtbundel „Het ingekimde land“ (1932), de roman „Wat blijft“ (1934) en de novelle „Schalm en scharnier“ (1936). Tijdens de oorlogsjaren werkte hij door als dichter, zonder natuurlijk in de openbaarheid te treden, tenzij onder schuilnaam.

De bundel „Hernieuwd herdenken“ (1941) bevat twee lange, Enkhuizer herinneringsgedichten. In 1942 volgde de prachtige sonnettencyclus „De brief“, waarin „een geteisterd jeugdgelooft door de herinnering heen om het antwoord van een mystieke ervaring vecht“ (Heeroma). In 1943 kwam De Bruin's meest bekende bundel: de herschepping van het boek Job.

Hein de Bruin, die voor de oorlog Duits had gestudeerd, kwam na de oorlog in een diepe crisis terecht. Hij maakte zich los uit zijn werk aan de Incassobank, en dacht bij het toen opgerichte „Nationaal Instituut“ een goed onderdak te vinden (met o.a. Ed. Hoornik). Dit instituut bleek echter geen toekomst te bieden. De maatschappelijke onzekerheid beukte op De Bruin in: op de innerlijke crisis wist hij geen antwoord in een nieuwe creatieve fase te vinden. Op 10 juni 1947 ging hij onverwacht heen van zijn vrienden.

In de documentaire, waaraan zoals gezegd vele vrienden van De Bruin meewerkten, zal de levensloop van De Bruin worden gevolgd, maar vooral zijn dichtelijk ontwikkeling en zijn thematiek. De criticus dr. C. Rijnsdorp noemde de her-dichting van Job een van de belangrijkste werkstukken van de toen laatste halve eeuw Protestants-Christelijke literatuur. In de documentaire wil ik bewijzen dat Hein de Bruin in de rij van De Mérode tot aan Van der Graft moet worden genoemd, blijvend.

Wim Hazeu.

Aanbief

*Als u het niet weet...
vraag het eens aan ons*

HEIN DE BRUIN, SCHRIJVER VAN FRIESE AFKOMST

„In mijn boekenkast staat al vele jaren lang een novelle van Hein de Bruin. Wanneer ik het boek lees ontdek ik steeds weer Friese invloeden. Kunt u dat verklaren? Zo ja, kunt u dan ook iets mededelen over de auteur?“. Dit is de tekstuele inhoud van een brief die wij ontvingen van mevrouw K. Leijstra-Sytema.

Voor de „Friese invloeden“ is een verklaring te vinden. De schrijver is namelijk — uit Friese ouders — geboren op 22 maart 1899 te IJlst. Hij bracht zijn jeugd door in Enkhuizen en vertrok in 1919 naar Amsterdam waar hij in 1932 als dichter debuteerde, vrij laat overigens, met een verzenbundel „Het ingekimde land“. Hij schreef daarna novellen met een autobiografisch karakter, twee romans, kritieken, essays, een toneelstuk en de bundel „Ebben en Ivoor“. Hein de Bruin heeft zijn Friese afkomst nimmer onder stoelen of banken gestoken. Dit moge ook blijken uit het feit dat hij enig werk heeft vertaald van Fedde Schurer en Gerben Brouwer en bovendien verschenen van zijn hand twee sonnetten op Friesland.

Het is gewoonte geworden dat we schrijvers onderbrengen in een bepaalde groep. Doen we dat met H. de Bruin dan behoort hij tot de groep protestants-christelijke schrijvers, die zich rondom de vooroorlogse tijdschriften „Opwaartse Wegen“ en „De Werkplaats“ groepeerden. Van beide uitgaven is hij redakteur geweest.

In 1945 verscheen zijn herdichting van het boek Job en dit werk laat geen twijfel bestaan tot welke richting hij behoorde. De dood maakte op 10 juni 1947 een einde aan dit welbesteed leven.

Hein de Bruin is dood, maar zijn geestesproducten, volgens ons vooral zijn poëtisch werk, zullen wel blijven voortleven. Wij bemerken in zijn poëzie een nobele literaire takt, een bepaald plastisch vermogen dat zich hier en daar verfijnt tot de suggestie van een levensmysterie dat over vele dingen zweeft, een soms weemoedige allure, als een dolen onder de zware winden in Friesland. Een poëzie van huivering, verstild leed, gevoelens die aan de rand van het bewustzijn leven, en deze bedachtzaam gevat in beelden en bewegingen, en deze beelden behoedzaam geschikt en gezet tot sonnetten. Wij behoeven dit werk eigenlijk niet te kommentariëren. Het geheel wordt gevoed en gedragen door de adel der hoge gedachte en de grote distinktie van het dichtelijk woord.

Over wieler-, water- en ijsport

De 17-jarige Klaas Bruins wil sportjournalist worden. Hij is inmiddels bezig de diverse takken van sport systematisch te bestuderen, maar kan nergens geschiedkundige gegevens vinden omtrent de eerste Friese Elfstedentocht per fiets.

Het geschiedde op maandag 27 mei 1912, dat zes dames en een 258-tal heren,

Klaas wenst ook enige wetenswaardigheden omtrent Hendrik Bulthuis, de vader van de B.M.-er.

Bulthuis is geboren op 19 augustus 1892 te Bergum. Hij was kapper van beroep en is in sportkringen bekend geworden als de ontwerper van de grote en kleine B.M.-er, als ook van de zestienkwadranten alsmede van de Bulthuisjol. De naam B.M. is ontleend aan de watersportvereniging „Bergumer Meer“, waarvan de heer Bulthuis vele jaren lang bestuurslid is geweest. In 1941 werd hem wegens zijn grote verdienste voor de watersport de Lucassenpenning uitgereikt, en bij koninklijk besluit van 29 november 1947 werd hem de gouden eremedaille, verbonden aan de orde van Oranje-Nassau, verleend. Burgemeester Steenhuizen reikte met enige gevoelvolle woorden de decoratie uit, terwijl notaris Elsinga als voorzitter van „Bergumermeer“ bij de plechtigheid ook het woord voerde. Bulthuis is op 31 december 1948 te Bergum overleden. Op zijn graf is een ereteken aangebracht.

Klaas vraagt ook wanneer de nieuwe jachthaven in Lemmer werd geopend.

Dat gebeurde op 17 september 1969 door de oud-commissaris der koningin mr. H. P. Linthorst Homan.

Vragensteller wenst ten slotte enige gegevens omtrent Martha Wierenga.

Welnu, zij is geboren op 10 juni 1935 te Baard, trouwde in 1958 met Auke de Vries en zij was nagenoeg negen jaar lang de ongekroonde koningin van de korte baan. Op haar Friese doorlopers gleed zij voor de konkurrentie uit naar de geldprijzen. Februari 1956 is financieel zeer succesvol voor haar geweest: vierentwintig keer legde zij beslag op de eerste prijs, hetgeen ca. tweeduizend gulden opleverde. Fr. F. v. d. M.

It Fryske Boek

Sneon 17 oktober 10.00-02.00 urre: feestlike ôfsluting fan de Fryske boekewike mei in Kunst- en Literatuermerke yn de „Harmony“, Ruterskwartier to Ljouwert (frije tagong).

10.00 urre: Iepening mei meiwurking fan it „Frysk Orkest“. Sa'n 60 byldjende kunstners en skriuwers eksposearje en forkeapje eigen wurk. Forskate attraksjes, û.m. poppenspylder „Hindrik“, projektsjes fan Jan Stroosma, „Operaesje Fers-Corner“, demonstraesjes fan kunstners.

20.00 urre: première troch „Tryater“ fan „Hillige Gloede“, skreaun troch W. Somerset Maugham yn de oersetting fan Marten Sikkema.

23.00 urre: Trio Louis van Dijk mei Ann Burton (sang) en Rudy Brink (tenorsax) en oare dounsmuzyk.

Tagongsprizen (kassa iepen fan 10.00-1.00 urre, tel. 05100-23729): (19.00 urre-02.00 urre) Tryater en Trio Louis van Dijk f 7,50 (C.J.P. f 5,—) (23.00 urre-02.00 urre) Trio Louis van Dijk f 4,50 (C.J.P. f 2,50).

17 oktober is de feestlike ôfsluting fan de Fryske boekewike en it 25-jierrich jubileum fan de Ried fan de Fryske Rjans.